

אנטי-מלחמה

עפר שלח

"תוצאותיה של מלחמת לבנון השנייה ייראו טוב יותר ככל שהזמן יחלוף", אמר ראש הממשלה אהוד אולמרט בראיונות שהעניק לראש השנה, ואלה היו לטיוטה הראשונה של עדותו בוועדת הבדיקה הממשלתית שכונן. כמו רוב האמירות על 34 ימי הלחימה, גם משמעותו של המשפט הזה היא בעיני המתבונן: תומכיו של אולמרט רואים בו אמת גדולה, המעידה עד כמה הציבור הוא קצר רואי ומושפע מתקשורת פופוליסטית; מתנגדיו יטענו שאולמרט מנסה להפוך שחור ללבן בכוח המילה, לשכנע את עצמו ואת העם כולו שמה שהעין רואה והלב מרגיש אינו נכון. הוויכוח הזה יוכרע בסופו של דבר בכיכרות ובקלפי. אבל עצם קיומו מעיד על טיבה של המערכה: מלחמת לבנון השנייה (שם שהוא בפני עצמו שנוי במחלוקת, ויש בהחלט רגליים לטענה שהמילה "מלחמה" גדולה על המערכה הזו) הייתה מלחמה פוסט-מודרנית לא רק מפני שכל צד יכול לערוך בסופה תהלוכות שמחה ולטעון לניצחונו, אלא מפני שעצם השימוש בכוח, ערכם של כלי נשק ותקפותם של הרעיונות המסורתיים בדבר ערכה של המלחמה הועמדו בו בסימן שאלה. במובן הזה חברה הלחימה בלבנון לאינתיפאדה השנייה: שתי מערכות פוסט-מודרניות, השלב שמעבר ל"גל החדש" ול"מהפכה בעניינים הצבאיים" שבהן הרבינו לדוש בשנות התשעים. אם לשאול מונח ידוע, אך במשמעות קצת שונה מזו שנתנו לו אלווין והידי טופלר בספר שפרסמו יותר מעשור לפני ה-12 ביולי 2006, מלחמת לבנון השנייה היתה האנטי-מלחמה הראשונה של ישראל.

ישראל הגיבה כלפי האיום כפי שפירשה אותו – ניסיון ערבי להשמיד אותה – דבר שלא היה כלל בתכניותיו של סאדאת (ואופייני לישראל שהיה לה מודיעין שאמר זאת, אבל ההנהגה התעלמה ממנו) – ולא כלפי האיום האמיתי, ובהיעדר מדיניות לא זכתה בסופו של דבר גם בניצחון. הדיון מה היה קורה אילו היתה ישראל מוכנה, ואילו נהדפו הכוחות הסורים והמצרים ב-6 באוקטובר ונחלו תבוסה ניצחת כבר בימים הראשונים הוא כמובן תיאורטי, אבל יש רגליים לטענה שאז לא היה סאדאת משיג את מטרתו המדינית. ביולי 2006 אירע דבר מדהים עוד יותר:

לממש. בנגזרת אחרת, אפשר למדוד את הצלחתה של מלחמה לפי תוצאותיה המדיניות המאוחרות. אנואר סאדאת, כפי שאנו יודעים היום, הניע את המהלך הצבאי באוקטובר 1973 מתוך מדיניות מוגדרת, שמטרתה הסופית הייתה החזרת סיני בהסכם – כפי שאכן קרה עוד לפני סוף העשור. הניצחון בשדה הקרב, שעד היום מתווכחים אצלנו אם אכן הושג במישור הצבאי הטהור (אם יש בכלל מישור כזה), היה משני להשגתה של המטרה המדינית. ואולם ההישג הצבאי של הימים הראשונים, מוגבל ככל שהיה בסופו של דבר, היה חיוני להשגת המטרה המדינית.

משפט הראשון בתורת המלחמה שלומד לוחם ישראלי בקורס הקצינים לקוח מדברי קארל פון קלאוזביץ: המלחמה היא המשך המדיניות באמצעים אחרים. משמעות המשפט הזה – בעיקר בהקשר של מדינה שחיה על חרדותיה, פועלת כבר יותר מחמישים שנה מתוך רפלקס מותנה של גמול ותגובה ועסוקה באופן אובססיבי בכוח ההרתעה שלה – ברורה לכאורה: לפני שאתה אוזן מבקש

עפר שלח, עיתונאי ופרשן, ערוץ 10.

המתקפה הישראלית רבת העוצמה ומרובת האבדות האזרחיות – בישראל חשו שצה"ל הפעיל אש בסלקטיביות ועם מגבלות רבות, אבל הרוב המכריע של הרוגי המלחמה היו אזרחים לבנונים

חפים מפשע – יחד עם החרדה הבינלאומית לעתידה של לבנון כישות עצמאית, עזרו לסניורה לתפוס מעמד של קורבן ועם זאת של תקווה גדולה. הוא גילם באישיותו את לבנון המבקשת מחד גיסא להשתחרר מציפורני

חזבאללה, ומאידך גיסא להפסיק להיות שדה הקרב שעליו עורכים כוחות האזור את מלחמותיהם. סניורה יוצא מן המלחמה מחוזק פוליטית ומדינית.

גם מדינות צד שלישי שלא אחזו בנשק הרוויחו או עשויות להרוויח. בהתקפה שנועדה למנוע הברחת נשק לחזבאללה הרג חיל האוויר של ישראל כמה עשרות חקלאים סורים. קל לשער מה הייתה ישראל עושה במצב דומה: תוקפת את המדינה המפציצה בעוצמה אדירה. סוריה, המכירה טוב מישראל את מאזן ההרתעה האמיתי ביניהן (ועל כך בהמשך), בחרה להבליג. אבל לבשאר אסד, שגורש מלבנון לפני כמה חודשים, נוצרה במלחמה פרצה שאם ישכיל לנצל אותה יוכל לצאת מרשימת המדינות המצורעות בעיני המערב, ואולי אף להיכנס לתהליך שבסופו יממש את חלומו של אביו וישגי חזרה את רמת הגולן בדרך של משא ומתן עם ישראל. לא ברור אם אסד אכן מבין את ההזדמנות הזאת ומסוגל להסתער עליה, אבל אין ספק שלו הפעיל את צבאו, אפילו בדרך של תגובה מוגבלת, היה יוצא מן המלחמה כמפסיד גדול, אולי אפילו כמי שמאבד את שלטונו.

עומד בסימן שאלה, יחסיו עם נותן החסות האיראני הורעו משום שתגובתה הלא צפויה של ישראל פגעה לדעת האיראנים בנכס אסטרטגי שבנו במשך שנים.

גורמים שונים באזור קיבלו מושג טוב יותר על הדרך להתמודד עם עוצמתה של ישראל ועל הסדקים במערכת קבלת ההחלטות שלה ואף ביכולותיו של צה"ל עצמו

גם מצבה של ישראל לא הוטב: האיום על צפון המדינה לא הוסר; ברור לכול שחזבאללה, אם רק ירצה, יגרש כל כוח רב-לאומי – והוא כבר עשה זאת בשנת 1983, כאשר בסדרה של פעולות טרור גרם ליציאתם החפוזה מלבנון של הנחתים האמריקנים ושל הצבא הצרפתי. גם צבא לבנון יישאר בסביבות הגבול רק כל עוד ירצה בכך חזבאללה, שכן אין לו כוח או רצון להתעמת עם הארגון השיעי. ברור שמלאי הרקטות של חזבאללה עדיין מאיים על צפון ישראל, והמערכה הוכיחה שהוא יכול להמשיך לירות, לשתק את צפון המדינה למשך זמן רב ובמובן מסוים להכריח את ישראל "למצמץ" ראשונה. גורמים אחרים באזור קיבלו מושג טוב יותר על הדרך להתמודד עם עוצמתה של ישראל ועל הסדקים במערכת קבלת ההחלטות שלה ואף ביכולותיו של צה"ל עצמו.

מנגד, אחד המרוויחים הגדולים ביותר מן המלחמה הוא (בינתיים, שכן התוצאות ארוכות הטווח אינן ברורות לגמרי) האיש שספג את האבדות הכבדות ביותר ולא ירה כדור אחד, הלוא הוא פואד סניורה ראש ממשלת לבנון. האמפתיה שעוררה

תוצאותיה המדיניות של המערכה לא היו תלויות כלל במה שהתרחש בשדה הקרב. המהלכים הקרקעיים המגומגמים של צה"ל היו עשויים להצליח או להיכשל, ההפצצות מהאוויר היו עשויות להיות מדויקות או להחטיא, ישראל יכלה להגיע לנהר אוואלי ואף לביירות או להישאר מדרום לגבול הבינלאומי – התהליכים שאולמרט מנסה להישען עליהם, שבסופו של דבר אכן עשויים ליצור מצב ביטחוני טוב מזה שהיה ב-11 ביולי, היו מתרחשים כך או כך. יש בסיס לטענה שרובם התרחשו לפני שהחלה האש, ואף גררו את חסן נסראללה להחלטה על פעולת החטיפה שהחלה את הלחימה.

מה שלחץ על חזבאללה לא היה עוצמתה הצבאית של ישראל. למעשה המצב הוא הפוך – העוצמה הזאת היא כמעט הנכס היחיד שעמד לצדו של נסראללה. היא, וחוסר היכולת להפוך אותה למנוף להישג מוחשי, היו הבסיס להכרזה (ולתחושה בעולם הערבי ואף בישראל עצמה) שחזבאללה ניצח בעצם העובדה שעמד על רגליו לאחר 33 ימי לחימה ואף שיגר ביום האחרון יותר מ-200 קטיושות לשטח ישראל. לולא הייתה ישראל כה חזקה, ולולא היה טבעה של המלחמה הפוסט-מודרנית כזה שהעוצמה הזאת אינה יכולה לבוא לידי ביטוי כזה שיש בו כדי לשנות את תוצאות הקרב או להשפיע על הישגי המערכה, היו הפסדיו של נסראללה בולטים עוד יותר לעין.

אפשר עוד להרחיק לכת: במלחמת לבנון השנייה, מי שנשא נשק והשתמש בו הפסיד, ומי שנמנע מלחימה הרוויח. חזבאללה ספג מהלומה פיזית (שממנה יתאושש במהירות, שכן השמדה פיזית אינה משפיעה על ארגון גרילה באותה מידה שהיא משפיעה על מדינה), מעמדו בתוך לבנון

נמצאים בטווח הסכנה.

במשך שנים (הרבה לפני הנסיגה, שכן גם כשצה"ל היה בדרום לבנון הייתה ההנחיה הברורה לפיקוד הצפון "לעשות הכול, רק שלא יהיו קטיושות") הכאיב הפטיש המורם הזה לחופש הפעולה של ישראל, לתחושת האיום ולחוסר השלווה של תושבי הצפון, לעצבים המתוחים של צמרת צה"ל. וראו זה פלא: הטעות הגדולה ביותר של נסראללה הייתה שהוציא את האיום מן הכוח אל הפועל.

אין בדברים האלה שמץ של זלזול בסבלם של תושבי הצפון במהלך ימי הלחימה, בנזק הכלכלי והנפשי שנגרם

כוח העצום של צה"ל איבד את משמעותו מפני שהופעל נגד אויב שעליו לא היה יכול להשפיע כלל

להם וודאי לא בעשרות האזרחים שנהרגו בהתקפת הקטיושות. אבל במישור המקרו-לאומי, 5,000 קטיושות נורו על ישראל והנזק שלהן היה מינימלי – למרות חוסר ההיערכות הממשלתית, למרות המחדלים האיומים במיגון, בפינוי ובעזרה כלכלית. התוצר הלאומי של ישראל כמעט לא ייפגע, תושבי הצפון יכולים (אם תשכיל הממשלה) לקבל פיצוי כמעט מלא על נזקיהם הכלכליים. הקטיושה איבדה אפוא את מעמדה המאיים משום שמישהו עשה טעות והשתמש בה במסרים כה גדולים עד שמשמעות הירי קתה לחלוטין. הרי אין בכוח הרקטה להכריע מדינה, ודאי לא מדינה שיש לה עוצמה כלכלית וארגונית כה גדולה – לעומת יריבותיה – כמו ישראל.

גם איראן וארצות הברית, שתי יריבות שכל אחת מהן ראתה בעימות סוג של מלחמה באמצעות שליח, יוצאות מן המערכה עם אפשרות להתקרב לשיפור מצבן. ההצהרות של הנשיא בוש מעידות על היחלשותה של האופציה הצבאית מול איראן, והאיראנים עצמם עשויים, עתה משהתלהבות הכללית לעימות בכוח פחתה, להגיע להישגים טובים יותר במשחק הפוקר המורכב שהם מנהלים עם המערב בשאלת יכולתם הגרעינית. עדיין מוקדם לדעת כיצד תפתח האפשרות הזאת, אבל לא מוקדם לחרוץ את הכלל הראשון של האנטי-מלחמה: הכוח איננו עוד המשך המדיניות באמצעים אחרים. הקשר הקלאוזביצי בין השניים נותק; היכולת להשיג הישג מדיני באמצעות מערכה צבאית אבדה כמעט לגמרי, והמצב אף עשוי להיות הפוך: מי שמשמש בכוח, הסיכוי שיפסיד גדול יותר.

ברמה המערכתית-הטקטית התאפיינה הלחימה בלבנון בעוד פרדוקס של אנטי-מלחמה: כמעט כל נשק איבד את משמעותו ואת האפקטיביות שלו ברגע שנעשה בו שימוש. כל הרתעה איבדה את כוחה מרגע שהאיום מומש. הציפייה לכאב ממכת הפטיש המורם הייתה משמעותית בהרבה מהכאב האמיתי של המכה שנחתה.

לא כמו שנוהגים לחשוב ובניגוד לנאמר בתקשורת, ישראל לא התעלמה ממצבורי הנשק של חזבאללה. הדיווחים הראשונים עליהם התפרסמו לפני הנסיגה מלבנון במאי 2000, ובמשך השנים דאגה מערכת המודיעין לטפטף לעיתונות את המספרים ההולכים וגדלים. לא היה ישראלי שלא ידע שלנסראללה יש יותר מ-10,000 ראשי נפץ המכוונים אל ישראל, לא היה מי שלא ידע שמפרץ חיפה ואף האזורים שמעבר לו

ולכן הרקטה שבמחפורת אפקטיבית בהרבה מהרקטה שזה עתה נורתה.

באותה מידה איבד כוחו העצום של צה"ל את משמעותו מפני שהופעל נגד אויב שעליו לא היה יכול להשפיע כלל. הפצצות חיל האוויר היטיבו לפגוע במחסני הרקטות לטווח ארוך ובינוני של חזבאללה, ואלה לטענתו מנעו מן הארגון לירות על האזור הרחק מדרום לחיפה – וטענה זו עדיין טעונה הוכחה, שהרי גם חיל האוויר איננו טוען שהשמיד את הרקטה האחרונה, ובכל זאת חדרה ספגה רק רקטה אחת במשך כל המלחמה. ואולם בכך הסתכמה האפקטיביות של הזרוע המוצלחת ביותר של צה"ל במלחמה. לכיבוש קרקע לא הייתה כל השפעה על התנהלות המערכה, וצה"ל ידע זאת כבר לפני שיצא לדרך. אבל אפילו ההרג, הפעולה הבסיסית של המלחמה, לא השפיע כלל. חזבאללה לא עשה כמעט שום מאמץ למען חייליו שנלכדו בשטח שבשליטת ישראל, ומותם לא השפיע על המשך ירי הקטיושות – שהוא, בסופו של דבר, הביא את ישראל מותשת אל סיומ המערכה – וגם לא על החלטותיה של הנהגת חזבאללה.

צה"ל ירה במערכה 130,000 פגזים וביצע עשרת אלפים גיחות של מטוסים. בחלק מן התחמושות החיוניות שלו נעשה שימוש כה נרחב וכה פרוץ עד שהמלאי הגיע אל הקו האדום ונדרשה אספקה מידית מישראל ומחוצה לה. מערכה מול כאלף איש (ולעולם לא נדע כנראה כמה אנשי חזבאללה באמת נשאו נשק במהלכה), בזירה מצומצמת שעומקה פחות מעשרה קילומטרים, ללא טנק או מטוס אויב ועם יריב שכמעט לא תקף (לאורך כל הלחימה יצא חזבאללה להתקפה יזומה אחת על כוח צנחנים בבינת

ג'בייל, והיא הסתיימה בהצלחה גדולה לצצה"ל) הביאה את ישראל למצב המזכיר את הצורך ברכבת אווירית במלחמת יום הכיפורים. אין יותר אנטי-מלחמה מזה.

תוצאה מעניינת אחרת של האנטי-מלחמה קשורה להיבט ההרתעה, אחת האובססיות המוכרות של צה"ל ושל הציבור בישראל. אלה עדיין דבקים בתפיסה הנגזרת מן המלחמה הישנה: ניצחון מכריע, רצוי בכל קרב, יוצר דימוי של כוח ובצדו הרתעה. החשיבה הזאת לא השתנתה אף-על-פי שהעובדות ההיסטוריות מוכיחות אחרת כבר מזמן: מלחמת ששת הימים, שהסתיימה בניצחון מוחץ, לא הרתיעה את מצרים מלפתוח במלחמת ההתשה בחלוף שלוש שנים בלבד ובמלחמת יום הכיפורים, לאחר עוד שלוש שנים.

ישראל הפכה תקרית מקומית למלחמה בשם הצורך לחזור ולבסס את ההרתעה שלה. ההנהגה המדינית והצבאית שלה לא הכירה בכך שמול ארגון כמו חזבאללה לא הייתה, לא תהיה ולא יכולה להיות הרתעה כלשהי – הן משום שאינו מדינה הנושאת באחריות והן משום שאין לו עמוד שידרה שאותו אפשר לרסק. לעומת זאת, גם הכישלון בקרב היבשה וביצירת דימוי של ניצחון לא שינה מהותית את ההרתעה מול סוריה: בשאר אסד אולי מדבר גבוהה-גבוהה, אבל על הפגיעה באזרחיו ובריבונותו הוא הבלגי מתוך חולשה ומתוך הכרת עליונותה של ישראל.

המסקנה שסיק אסד מן הלחימה בלבנון קשורה לתפיסת ההגנה שלו: עליו להיות דומה יותר לחזבאללה, להתחפר באדמה וליצור מערכים מבוזרים, בחתימה נמוכה ועם כמה שפחות מערכי שליטה כבדים שאפשר לפגוע בהם ולשתקם. מנגד, הוא אמור לדעת היטב

שהתקפה על ישראל תסתיים בכישלון. אם ינועו הטנקים הסוריים ממחנותיהם לעבר הגבול, ספק אם יגיעו אליו.

זהו מהפך נוסף של האנטי-מלחמה, מהפך שעליו עמדו תיאורטיקנים, בעיקר בארצות הברית, כבר לפני יותר מעשרים שנה: התפיסה הישנה, שיוזמה התקפית היא יתרון, מתהפכת. ישראל תקשה לתקוף את סוריה קרקעית משום שהמרחב בין קוניטרה לדמשק כבר מזמן אינו מרחב תמרון; אמנם העליונות האווירית המוחלטת תאפשר לה להשמיד מערכי שליטה ומטרות בשדה ולגרום למשטר הסורי נזק כבד בהרבה מזה שנגרם לארגון דיפוזי כמו חזבאללה, אבל תנועה לתוך שטח סוריה עלולה לסבך את הכוחות במשהו דמוי לבנון. צה"ל הגיע למסקנה זו לפני כ-15 שנים, אבל מכיוון שמנטליות גוברת על תובנות, לא יישם אותה אפילו בלבנון.

"מעשרים ושלושה הימים של המערכה הזו, עשרים ואחד היו מיותרים לגמרי". את המשפט הזה אמר באמצע השבוע הרביעי למלחמה אחד האנשים המכירים היטב את ראש הממשלה אולמרט – ולא ידע אז שלישראל מחכים עוד עשרה ימים של שכול וכישלון – והוא נוגע למסקנה העיקרית שיש להסיק ממערכת לבנון השנייה: באנטי-מלחמה החכמה האמיתית אינה איך ומתי להשתמש בכוח, אלא איך ומתי לא להשתמש בו.

שרים, קצינים בכירים ופרשנים – ובעצם כמעט כל אדם חוץ מאולמרט, פרץ וחלוץ – מאוחדים לאחר מעשה בדעה, שהייתה דעתם של לא מעטים מהם גם בזמן אמת: ישראל השיגה אחרי ה-14 ביולי מעט מאוד ובמחיר שאינו מצדיק את מה שהושג. כמעט כל התוצאות שמתבח בהן

ראש הממשלה הושגו ביומיים הראשונים למערכה, לפני שנגרמו כל הנזקים ובראשם השבר הפנימי העמוק בתוך צה"ל, העלול לתת את אותותיו לאורך זמן.

מצבה של ישראל היה טוב יותר לולא הגדירה את המתרחש "מלחמה" אלא "מבצע עונשין", לולא נכנסה למערכה קרקעית ולולא הפעילה את עתודות הכוח האדירות שלה, שכל עוצמתן התפוגגה בדומה למתאגרף במשקל כבד המכה באוויר. מצבו של חזבאללה היה טוב יותר אילו ירה פחות רקטות קטיושה – 15 ביום היו משיגות את אותה המטרה בהתשת העורף הישראלי וביצירת תחושה שצה"ל אינו משיג את יעדיו, ועדיין הייתה נשמרת ההרתעה של הכמות האדירה שטרם נורתה – ואילו הפסיק חד-צדדית את האש בנקודות יציאה שונות. באנטי-מלחמה, השאלה הנכונה איננה כמה זמן יש לי כדי להילחם, אלא מתי אני מפסיק להילחם.

לו הכירה הצמרת הישראלית בעובדה שלפניה אנטי-מלחמה, היא הייתה מגדירה מטרות שאפשר להשיג אותן באמצעות מהלומת ענישה נרחבת מהאוויר – וכאמור, המטרות האלה לא היו קטנות ומקומיות כלל. המשך המערכה, שאיש לא תכנן אותו ואפילו מי שהורו עליו לא האמינו בתועלתו, נבע ממנטליות רבת שנים ומדבקות באמיתות של המלחמה הישנה, ולפיהן יותר זמן ויותר כוח מביאים ליותר הישגים. הוא עלה בחייהם של יותר ממאה חיילים ואזרחים.

האחראים לכך משלמים וישלמו את המחיר, אבל חשובה לא פחות היא הסקת המסקנות האמיתיות: לא ברור כמה זמן יישארו בתפקידם ראש הממשלה, שר הביטחון והרמטכ"ל, אבל האנטי-מלחמה תישאר אתנו זמן רב.